

Keskustelua

Kansanrunous ja perinne

Kirjallisuuden ja muiden taiteiden keskinäisiä suhteita luonnehtiessaan René Wellek tähdentää teoksessa »Kirjallisuus ja sen teoria» (Helsinki 1969, s. 152—166) sitä, että eri taiteilla on kullakin oma kehityshistoriansa ja rakenteensa; sen vuoksi kullakin niistä — vaikka niiden välinen vuorovaikutus saattaa olla hyvin moninainen — on oma normijärjestelmänsä, joka ei välttämättä ole identtinen muiden esteettisten normistojen kanssa. Tästä seuraa, että yleistä taiteen historiaa ei ole ja että toivo sellaisen kehittymisestä voi olla vain kaukaisen tulevaisuuden haave, ellei suorastaan utopia. Tämän vuoksi ei mitään yleistä taidetiedettä ole olemassa. Edellä sanottuun on ollut aihetta kiinnittää huomiota sen vuoksi, että Suomessa ovat viime vuosina muodin tavoin yleistyneet sellaiset nimitykset kuin »perinne», »kansanperinne», »perinnetiede» ja »perinnetieteellinen» yhteyksiin, joissa aiemmin on käytetty nimityksiä »kansanrunous» ja »folklore» ja niiden johdoksia. WSOY:n kustantamana on ilmestynyt yliopistojen kurssikirjaksi tarkoitettu »Perinnettutkimuksen perusteita» (Porvoo 1980).

»Perinne» on sana, joka tarkoittaa vaikutussuhdetta, sitä että osa jostakin kulttuuri-ilmiöstä toistaa jotain varhemmasta kulttuurista tai on suuresti samankaltainen kuin se. Sanaan ei sinänsä liity arvottamista niin kuin sanaan »taide», joka edellyttää esteettisten arvojen olemassaoloa. Vai-

kutussuhdetta tarkoittavana perinne on kulttuurisanaston laaja-alaisimpia ilmauksia. Ei ole kulttuuri-ilmiötä, jossa perinnettä ei olisi. Todellisen sisällyksen sana saa vain yksityistapauksissa, silloin kun vaikutussuhteen kumpikin puoli konkretistetaan. Asian luonteesta johtuu, että mitään yleistä perinteen teoriaa taikka perinnettiedettä ei voi olla olemassa sen paremmin kuin mitään yleistä syyn tai vaikutuksen teoriaa tai tiedettä.

Kansanelämän ilmiöt, kansankulttuuri kokonaisuutena, on laaja kulttuurin alue, jolla perinteen, vaikutussuhteiden, osuus on erittäin merkittävä, ja sitä tarkoittaen puhutaan yleisesti kansanperinteestä. Mutta nytkään ei ole eikä voi olla mitään yleistä teoriaa taikka »kansanperinnettiedettä». Kansanelämän ilmiöt ovat monien tieteiden tutkimuskohteita: kielitieteen, runoudentutkimuksen, vertailevan uskontotieteen, kansanmusiikintutkimuksen, etnografian ja etnologian, sosiologian, kulttuuriantropologian, historian, arkeologian ja varmaan monen muunkin. Jokaisella tieteellä on oma tutkimuskohteensa ja teoriansa, ja jokainen tiede tarkastelee vaikutussuhteita omien edellytystensä ja tehtäviensä kannalta. Ja kunkin tieteen oma asia on selvittää, missä määrin ja millä tavoin se voi ottaa huomioon toisten kansanelämän ilmiöitä selvittävien tieteiden saavutuksia. Sen vuoksi ei mitään yleistä kansanperinteen tutkimustakaan voi olla. Pentti Leino on sanonut kansanrunouden tutkimuksen kasvaneen tieteen tradition

Keskustelua

rajuissa muutosprosesseissa, joiden aikana menetelmät, tutkimustavoitteet ja jopa tutkimuskohteetkin ovat muuttuneet, monipuoliseksi kulttuuritieteeksi, jota muotiin tullee »perinnetieteellä» ilmeisesti tarkoitetaan («Tutkimuskohteena kieli, kirjallisuus ja kansanperinne», SKS 2/1981, s. 22—27). Tällöin voi kyseessä olla vain enemmän tai vähemmän keinotekoinen erilaisten tieteiden kytkeminen samaan nimikkeeseen. Esim. runoudentutkimus, sosiologia ja etnologia ovat itsenäisiä tieteitä eivätkä perinnetieteen, folkloristiikan, Leinon mainitseman kansanrunoudentutkimuksen tai minkään muunkaan »monipuolisen kulttuuritieteen» epäitsenäisiä osia tai alalajeja.

Esteettisiä arvoja sisältävät kansanmiesten ja -naisten esitysten muistiinpanot, kansan sanataide, ovat kansanrunouden laaja keskeisalue, joskin siihen on liittynyt myös muita kulttuuri-ilmioita, kuten uskomukset, taitat, erilaiset kansanelämäkuvaukset ym. Pars pro toto -luonteestaan huolimatta nimitys on perusteltavissa sen vuoksi, että sen esteettisesti merkitsevään osaan, runouteen, perustuu kokonaisuuden suuri arvostus niin kotimaassa kuin ulkomaillakin. Tässä mielessä sisällyksetömänä sana perinne ei voi sitä korvata. Ilmeisesti tämä on tiedostamattomasti tajuuttu, sillä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto on »rajuissa muutosprosesseissa» saanut säilyttää kuniikkaan nimensä.

Kansanrunoutta, sanataidetta, ovat arkistoihin muistiinpanoina tai muulla tavoin tallennetut laulajien ja kertojien esitysten tekstit, artefaktit, ja ne ovat suomalaisen runoudentutkimuksen merkittävä kohde. Niin huomattava asema kuin tässä kansanrunoudentutkimuksessa onkin vaikutussuhteiden selvittämisellä, se ei ole perinnetiedettä vaan sanataiteen tutkimusta, jossa teksti- ja taustalähtöisillä menetelmillä on keskeinen asema. Vaikutussuhteet kuuluvat tietysti taustan ongelmiin. Huomattava osa näistä teksteistä on arkaisovaa mutta ei muinaista runoutta.

Vuosisadan kuluessa ilmestyneessä suomalaisessa runoudessa on runsaasti J. L.

Runebergin ja Aleksis Kiven runouden perinnettä. Vain näiden suurten runoilijain teksteistä lähtevä vertaileva tutkimus voi osoittaa, mikä myöhemmässä runoudessa on perinnettä ja mikä asema ja merkitys sillä on. Pelkästään vaikutussuhteen myöhemmän jäsenen tutkimus ei voi ilmaista mitään sen varhemmasta jäsenestä eikä siis myöskään mahdollisesta perinteestä.

Kansanrunouden tutkimustilanne on sama. Runo, kansankirjallisuuden tuote, voi olla vain yksityinen muistiinpanu teksti (tai vastaava), jossa vallitsee kaikelle runoudelle ominainen muodon ja sisällyksen ykseys ja jota voidaan tutkia sekä teksti- että taustalähtöisin menetelmin. Mitä myöhempi muistiinpano on, sitä runsaammin voidaan sen taustaksi osoittaa varhempia tekstejä, artefakteja, jopa usean sukupolven ajalta ja ääritapauksissa varhimmat neljänsen vuosisadan takaa. Kansanrunoudessa vaikutussuhteilla on siten erityisen suuri merkitys.

Problemaattisemmaksi perinteen osuuden selvittäminen käy varhaisimmissa runoteksteissä niitä aiempien runotekstien puuttumisen vuoksi. Kansanrunouden luonteesta johtuu, että samaan tapaan on aiemminkin laulettu, ja sen vuoksi on otaksuttu puute voitavan korvata rakentamalla ns. »alkumuotoja» tai yrittämällä palauttaa runoja alkuperäisiin »peruspiirteisiinsä». Tähän liittyy myös v. 1948 »Kalevala ja todellisuus» -kirjassa esittämäni ns. kvasianalyttinen menetelmä. Sen lähtökohta on kielentutkimuksessa — kysymyshän on kielestä, puhutusta tai laulettusta. Kielentutkimus konstruoi juuri näennäisanalyttisen menetelmän avulla esim. suomalais-ugrilaisen hypoteettisen kantakielen sanoja, jotka eivät ole todellisia puhuttuina tai kirjoitettuina esiintyviä sanoja vaan konstruoituja apuneuvoja kielten tiettyjen yhtäläisyyksien ja erojen selittämiseksi. Äännelakien ja analogian tiukkojen sääntöjen mukaan rakennettuna ne hypoteettisuudestaan huolimatta ovat erinomaisia apuneuvoja. V. 1948 otaksuin, että eri kansanrunojen tutkimuksen apuneuvoiksi voitaisiin samalla tavoin

konstruoida »tähdellä varustettavia» alkumuotoja, niin kuin folkloristisessa tutkimuksessa oli tehtykin, mutta niin pitkälle ei äänneläkin ja analogian vaikutus ulotu. Tieteellä ei ole mitään keinoa talentamatta jääneen suullisen esityksen uudelleen tavoittamiseen eikä siis myöskään vaikutussuhteen lähtökohtana olleen jäsenen toteamiseen. Tässä kohdassa perinteentutkimus joutuu umpikujaan.

Kansanrunoudentutkimuksella on kuitenkin monia muita mahdollisuuksia yksityisen runotekstin taustan valaisemiseksi ja myös moninaisten vaikutussuhteiden selvittämiseksi. Teemojen, motiivien, kielikuvien ja erilaisten lausemuotojen osalta kosketuskohdat naapurikansojen kansanrunouteen ja muuhun kulttuuriin ovat runsaat. Joissakin tapauksissa suomalainen kansanruno saattaa olla mukaelma tai suoranainen käännös jostain vieraskielisestä tuotteesta. Syystä onkin sanottu, että kansanrunoudessa on lainaa, lainaa ja edelleen lainaa. Ja juuri näiden lainasuhteiden verkko luo kullekin runotekstille sen alkuperää, tarkoitusta ja merkitystä valaisevan taustan. Harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta kansanrunouden artefaktit, sanataideteokset, ovat kahdelta viime vuosisadalta.

Yleisesti tähdenetään sitä, että omassa ympäristössään kansanperinne liikkuu, muuttuu ja elää. Niin tietysti on, mutta milloin on kysymys runoudesta, silloin vain muistiinpanu teksti (tai vastaava) on sanataideteos. Kun E. N. Setälä puhuu kansankirjallisuuden tuotteista, kysymys voi olla vain tietyistä, kussakin yhteydessä tarkoitetuista teksteistä. Jokin sellainen nimitys kuin esim. »Luomisruno» voi olla vain yksityisen tekstin nimitys tai tietyt ominaisuudet täyttävien tekstien yhteisnimitys; sen sijaan mitään »Luomisrunoa» an sich, joka olisi tekstejä varhempi, ei ole. Varhaisempaa Luomisrunoa kuin Z. Topeliuksen Jyrki Kettuselä muistiinpanema ja sittemmin julkaisema teksti ei ole.

Ilmeisesti E. N. Setälästä on lähtöisin folkloristiikassa nykyisin yleistyvä, sisäisesti ristiriitainen puhe perinnetuotteista ja perinteen tuottamisesta. Kun esim. Pentti

Leino puhuu »perinnetuotteen» luomisesta esitystilanteessa (»Horjuvatko perinteentutkimuksen perusteet?», Vir. 1980 s. 257), sana on lähes Setälän »kansankirjallisuuden tuotteen» synonyymi, laajempi vain, sillä on muutakin »kansanperinnettä» kuin runoutta. Toisaalta hän puhuu »perinnetuotteesta ja sen esiintymästä», ikään kuin esim. Luomisruno olisi perinnetuote — eikä vain tiettyjen artefaktien yhteisnimitys — ja muistiinpano sen »esiintymä» ja »toteutuma». Ei muinaisuudessa ole ollut mitään radiolaitteita, joiden eetteriin lähettämät perinnetuotteet esteen — ihmisen — kohdatessaan muuttuisivat toisenlaisiksi, keskeyttäisivät kulkunsa, jos paikalle sattuu haastattelija muistiinpanovälineeseen tai nauhureineen, ja jatkaisivat matkaansa sitten edelleen. Eikä kiitoradoilleen liioin ole lähetetty perinneohjuksia — kielikuva on Juha Pentikäisen —, jotka jollain ihmeellisellä tavalla olisivat keskeyttäneet lentonsa haastattelua varten ja sitten menneet menojaan. Kuten sanottu, perinteessä on kysymys ilmiöiden keskinäisestä suhteesta; sitä ei voida »tuottaa». Ei ole kulttuurilmiötä, jossa perinnettä ei olisi. Kysymys on vain siitä, mikä voidaan perinteeksi osoittaa. Ja epäilemättä varhemmissa tunnetuissa teksteissä on myös sellaista perinnettä, jota tietolähteiden puutteesta ei milloinkaan voida perinteeksi osoittaa.

Outi Lehtipuron toimittamassa, jo mainitussa kokoomateoksessa »Perinteentutkimuksen perusteita» on suomeksi julkaistu Lauri Hongon v. 1962 ilmestyneen teoksen »Geisterglaube in Ingermanland» johdantoluku otsikkonaan »Miten luoda terminologia haltijaperinteen tutkimukselle?» Vertailevan uskontotieteen metodiikkaa käsittelevän esityksen kosketuskohdat runoudentutkimukseen ovat vähäisiä, ja sanataiteen tutkimuksesta riippumaton ongelma on tietysti, voidaanko uskontotieteessä puhua perinteestä muussa kuin edellä luonnehditussa mielessä, vaikutussuhteita tarkoittaen.

Tutkielmassaan »Yksilö perinteentutkimuksen kohteena» Juha Pentikäinen luo

Keskustelua

katsauksen kulttuuriantropologian ja elämänhistoriallisen tutkimustavan sovelluksiin folkloren alueella. Kirjoittaja itse työskenteli vuosikymmenen ajan vienankarjalaisen runonlaulajan Marina Takalon kanssa, ja sen pohjalta syntyi uskontoantropologinen tutkimus »Marina Takalon uskonto» (1971). Takaloa on nauhoitettu n. 100 tuntia, ja tietoyksikköinä aineisto käsittää 1 592 numeroa. Tällaisilla yhden kohdehenkilön perusteellisilla elämäkertoilla on runouden tutkimuksen kannalta oma merkityksensä. Ne voivat valaista kysymystä opitun ja yksilöllisen runouden suhteesta. Pentikäinen toistaa sen Martti Haavion esittämän käsityksen, että jokaisen kansanrunon on tehnyt joku »poeta anonymus» ja että Lönnrotille laulanut Mateli Kuivalatar olisi ollut uniikkia yksilötraditiota esittänyt »runoilija» (mts. 243). Runoudentutkimuksen kannalta koko kysymys — runoilija vai toistaja, jäljittelijä tai mukailija — voi koskea vain yksityisen tallennetun tekstin, artefaktin, esittäjää. Muinaisaikojen suomalainen runoilija on pelkkä fraasi, kielikuva, joka on vailla sisällystä. Yhteen myöhäiseen perinteenkannattajaan — Pentikäinen kyllä oivaltaa tämän sanan korostavan liiksi säilyttävää aspektia — kohdistuva elämänhistoria luo erinomaiset mahdollisuudet laulajan tai kertojan oman luovan osuuden selvittämiseen. Takalo on oman aikamme laulaja (kuollut 1970), hänen repertoarinsa ja elämänvaiheensa tunnetaan, ja vaikutussuhteiden selvittämiseksi on laaja puolentoista vuosisadan aikana syntynyt aineisto. Takalon Pentikäinen toteaa paitsi perinteen esittäjäksi myös uutta luovaksi kertojaksi ja runoilijaksi ja julkaisee Takalon sepittämän omaelämäkerrallisen runon »Muurahaiset» (vuodelta 1964), joka ei siis ole perinnettä.

Mateli Kuivalattaren esityksiin syvennyvällä on tutkimustilanne aivan toisenlainen. Lönnrotin Matelilta kirjoittamat muistiinpanot sisältyvät Ub-kokoelman 94 numeroon (n. 1 250 säettä). Tästä aineistosta on n. 65 numeroa (660 säettä) sellaisia, joihin Matelin omintakeisen, luovan osuuden täytyy sisältyä, ja siitäkin enin osa

on ilmeisesti muilta opittua. Muutamat tekstit vaikuttavat siinä määrin persoonallisilta, että niitä on taipuvainen pitämään Matelin sepittäminä, mutta todistettavissa se ei ole.

Varhempaa toistavan ja uutta luovan kaksoisrooli on itse asiassa laulajien keskuudessa tavallinen. Mutta onko heitä omintakeisimpienkaan luomustensa osalta pidettävä runoilijoina? Näin voidaan tehdä, kun vain muistetaan, että he ovat olleet sidoksissa oman aikansa kulttuuriin, joka on toisenlainen kuin kirjallisen kulttuurin runoilijain miljöö.

Juha Pentikäisen tutkimus osoittaa vakuuttavasti, että perusteellinen yksilöön kohdistuva elämäkerrallinen tutkimus luo asianomaisen esittämien tekstien — sanataideteosten — arvioimiselle edellytyksiä, joita muuten ei olisi.

Leea Virtasen artikkelin (mts. 133—181) otsikkona on »Perinteen yhteisöllisyys». Maan ainoan kansanrunoudentutkimuksen oppituolin haltija karttaa määrätietoisesti oppiaineensa nimeä ja onnistuu siinä niin hyvin, että sana »kansanruno» on hänen esityksessään vain muutamassa sitaatissa tai sitaatinluonteisessa yhteydessä. Kaikki se, mitä olemme tottuneet pitämään kansanrunoutena ja mikä valtaosaltaan myös on kansan sanataidetta, on saanut uuden hahmon: se on perinnettä tai kansanperinnettä. Myös sanan »kansa» kirjoittaja saattaa epäiltäväksi (mts. 136), koska muuan amerikkalainen tutkija pitää sitä tarpeettomana tiettyjen ryhmien, kuten tukkilaisten ja rautatieläisten, jopa juutalaisten ja neekerienkin, folkloren yhteydessä. Sana on kuitenkin Virtasen mielestä tarpeen osoittamaan perinteen »ryhmäkuuntaisuutta».

Selkeän dogmaattisesti kirjoittaja yhtyy aksioomaan: alkuaan jokainen kansanrunouden tuote on yksilön luoma. Tämä käsitys on hänen mielestään yleisesti hyväksytty ja tuntuu itsestään selvältä. Mitään ongelmaa ei siis ole. Toisaalta hänen »todellinen tutkimuskohteensa» eivät ole arkistoihin kerätyt muistiinpanot vaan »niiden takana oleva todellisuus, jota ne enemmän tai vähemmän vajavaisesti ku-

vaavat». Ja tähän »todellisuuteen», joka on olemassa vain kirjoittajan omassa mielikuvituksessa, kuuluvat myös »alkuperäiset» runoilijat ja runot. Kirjoittaja näyttää hyväksyvän siteeraamansa Matti Kuusen käsityksen, että »nimetön runoilijayksilö» on vain kuvitelma, »auditiivinen fiktio». Tämähän on puhdasta spekulatiota, jonka kaukaiset lähtökohdat ovat romantiikan muinaiseposuskossa ja Ruotsin suurvalta-ajan rudbeckilaisuuden ja fennofiilisten käsityksissä. Speklatiivi ajattelu on väistämättömästi johtanut kirjoittajan ristiriitaisiin ja kummallisiin käsityksiin runoudesta ja runoilijoista.

Yleinen käsitys kansanrunoutemme rikaudesta on kirjoittajan mukaan suuresti liioiteltu, sillä oikean asiointilan ilmaisee hänen mielestään sananlasku »Tottuus on kuitenkin toesenlaenen, vaekka vale ois kun siirappija». Koko Aunuksesta hänen tajunnassaan ei ceppisiä lauluja ole puoltasataa enempää — kysymyshän on tekstien takana olevasta todellisuudesta. Kansanlaulun seppittäjältä puuttuu innostava, kannustava ja palkitseva ilmapiiri, hänen tilanteensa on »lähes sama kuin [jos] nykyajan runoilijalta puuttuisi kynä, paperia ja kirjapainotaidon mahdollisuudet». Laulun seppittäjä saattaa »harjoittaa myös runoilua sanan nykyaikaisessa mielessä», mutta kuitenkin »yhteisöllisen mukautumisen voimakas pyrkimys ja suhtautuminen lauluun erottavat hänet modernista runoilijasta». Toisaalta taas »laulujen improvisointi poikkeaa monin tavoin nykyrunoilijan tilanteesta». Kansankertomuksen tutkittavana oleva »aihelma säilyy aivojen hermosolujen molekyyliarakenteen muutoksina ja esitystilanteessa se siirtyy kuulijalle, joka puolestaan muistaa tuotteen ja kenties esittää sen edelleen», ja kertomuksen »muokkaustyö aivoissa tapahtuu suureksi osaksi jo oppimishetkellä, osaksi mieleenpalautettaessa». Perinnettä esitetään monista syistä: yhteishengen lujuuttamiseksi, »perinnäisen käyttötilanteen [?] toistumisen vuoksi ja haluttaessa kokea esim. balladi uudelleen». »Samaan tapaanhan voidaan nykyaikana romaani tai runoteos lukea yhä uudelleen, tai joku kat-

soja näkee toistuvasti elokuvan ja itkee aina uudelleen sen liikuttavimmissa kohdissa.» Ristiriitaisuuksien, lapsellisuuksien ja kummallisuuksien luetteloa voisi jatkaa pitkään. Kirjoittajan käsityksen mukaan folkloristi on selvästi rajallisella erityisallalla ammattitutkija, mutta »amatöörinä» hän toki voi lähestyä mitä moninaisimpia tutkimusteemoja. Lukijalle kuitenkin jää epäselväksi, mikä esityksessä on tarkoitettu ammattifolkloristin asiantuntijantyöksi, mikä taas on harrastelijan käsityksiä.

Niitä yksityisiä tekstejä, joissa on esteettisiä arvoja, kirjoittaja ei tiedosta runoudeksi, ja sen vuoksi hänelle ei ole olemassa yksityisen runotekstin ja sen taustan keskinäisen suhteen ongelmaa. Eräiden laulunäytteiden yhteydessä hän kyllä puhuu »improvisaatiosta» ja jopa laulun »seppittäjästä», mutta molemmissa tapauksissa termit jäävät sisällyksettömiksi: edellisessä yksilöllisen ja opitun suhde jää selvittämättä, jälkimmäisessä tiedot puuttuvat kokonaan.

Kiintoisin ja tärkein kokoelman artikkeleista on Matti Kuusen »Suomalainen tutkimusmenetelmä» (mts. 21—73). Otsikko ei juuri voisi olla vaativampi. Krohnien luoma maantieteellis-historiallinen metodihan tunnetaan kautta maailman »suomalaisena menetelmänä», ja se on nyt selitetty kaadetuksi (esim. Pentti Leino Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 150-vuotisjuhlan esitelmässä). Kokoomateoksen toimittaja Outi Lehtipuro puolestaan toteaa johdantoartikkelissaan »Perinteen tutkimus tienharassa» (mts. 7—18), että Kaarle Krohnin jälkeen »olennaisesti mikäään kuitenkaan ei ole muuttunut», mutta silti »on syytä kysyä mikä on suomalainen menetelmä tänään».

Tutkimusesimerkiksi Kuusi on valinnut inkeriläisen legendarunon »Silta ja kirkko», jonka »täydellinen toisintoaineisto» käsittää 28 länsi- ja keski-inkeriläistä muistiinpanoa, niistä vanhin D. E. D. Europaeuksen kokoelmassa vuodelta 1853 ja nuorin J. Lukkarisen kokoelmasta vuodelta 1909. Legendarunon sisältö on pääkohdittain seuraavanlainen.

Luoja lähtee liikkeelle pyhäamuna

Keskustelua

varhain. Kirkko tulee vastaan, mutta Luoja ei kirkkoa kumarra. Pyhien miesten ihmetellessä Luoja selittää syyksi sen, että hänet oli kirkossa otettu kiinni. Matkan jatkuessa tulee vastaan silta. Nyt Luoja kumartaa sillalle ja antaa kättä siltapuulle. Luojan selityksenä on, että hän istui turvassa sillan alla siihen asti, että pahat miehet pakenivat pois.

Tutkimusmenetelmä on tiukasti kaavamainen, ja sen soveltaminen neuvotaan nuorille tutkijoille yksityiskohtaisesti aina oikeaoppiseen konseptipaperien käyttöön saakka. Niihin merkitään erilaisia analysoijia varten tiedot muistiinpanojen erilaisista piirteistä, ja näin syntynyt taulukko pelkistetään erikseen ns. redaktioanalyysin tiivistelmäksi.

Siinä horjumattomassa uskossa, että inkeriläiset tekstit ovat jonkin kaukaisten menneiden aikojen runoilijan luoman runon myöhäistä perinnettä, Kuusi tahtoo päästä selville perinneilmiön »alkumuodosta ja -sisällöstä, alkuperäisestä ideasta, käyttöyhteydestä ja tarkoituksesta». Monien analyysien jälkeen kirjoittaja päätyy seuraavanlaisiin, hänen mielestään kiistattomiin päätelmiin: Tuntematon dominikaanirunoilija sepitti 1300-luvun puolivälissä runon »Silta ja kirkko», sitä laulettiin keskiajalla saarnaajamunkkien ylläpitämissä kulkuemenoissa etenkin siltojen lähetyksillä, ja se saapui Inkerin rannikolle ehkä kalastajain mukana kerjäläismunkkipakolaisten tuomana.

Kysymyksiin, kuka tämä dominikaanirunoilija on, missä hän on sepittänyt runonsa ja minkälainen hänen runonsa on, kirjoittaja vastaa epäsuorasti. Runoilijasta saadaan tietää, että häntä on pidettävä keskiaikaisena. Onko hän todella joskus elänyt vai onko hän vain »kuvitelma, auditiivinen fiktio», »nimetön runoilijajaksilo», jää selvittämättä. Mitään tietoja tällaisesta runoilijasta ei kuitenkaan esitetä. »Kalevalan runojen» naviien alkukotikiistojen — Länsi-Suomessa, Karjalassa vai Virossa — sanotaan aikaa sitten »jäähtyneen». Niin voi olla, mutta kysymys siitä, voidaanko ehkä joidenkin länsisuomalaisen runoilijan otaksua »sepittäneen» ru-

noja, jotka sitten olisivat »säilyneet» jossain muualla, ei kuitenkaan näytä »jäähtyneen». Suoraan ei sanota, missä »dominikaanirunoilija» on elänyt, mutta hänellä on saattanut olla kiinnekohtia Turussa ja Hämeessä, ja hänen runonsa liittyy artikkelin mukaan »länsisuomalaislähtöisiin» runoihin, ja kun »alkumuotojen rekonstruointeihin» suhtaudutaan skeptisesti — neidän ovat itse asiassa uutta, kansanrunoihin pohjautuvaa tutkijain luomaa runoutta —, kirjoittaja turvautuu hämääjän »alkuytimen» käsitteeseen; sana on Kuusen tekstissä lainausmerkkien välissä. Epäselväksi jää, tarkoitetaanko ehkä runoilijan mielessä syntynyttä kuvitelmaa, onko »alkuydin» referaatti hänen runostaan vai onko se ymmärrettävä tietyn yhteisön käsitykseksi runosta. Kirjoittajan mukaan tällainen »alkuydin ei ole verifioitavissa eikä falsifioitavissa»; sellainen ei kuulu »eksaktin tieteen tavoitteisiin». Näinhän voidaan sanoa mistä tahansa taideteoksesta. Artikkelissa on julkaistu inkeriläiseksi sanottu (oliko dominikaanirunoilija Inkerissä vai onko kysymys »uudestrunoilijasta») »alkuydin» (mts. 64). Todellisuudessa se on kirjoittajan laatima, valikoituja piirteitä sisältävä referaatti tunnetuista teksteistä, jonkinlainen »alkumuodon» korvike.

Mitkään historialliset lähteet eivät kerro runoilevasta dominikaanimunkista eivätkä »Silta ja kirkko» -runon laulamisesta kulkuissa siltojen lähellä. Aikoinaan Uno Harva joutui toteamaan samanlaisen puutteen otaksuessaan satakuntalaisten käyneen ryöstämässä Ruotsista palvontapatsaan, jota hän sanoi sammoksi, ja sen tuhoutuneen haaksirikossa merellä. Hän sentään jätti lukijalle toivon: ei ole mahdollontota, että niin olisi tapahtunut. Tämänkin toivon riistää Kuusi lukijoiltaan; hän ei turvaudu Harvan vakuutukseen, koska hypoteesi on huono, jos se vaatii »nojaamaan jatkuvasti ei-ole-mahdotonta-että-tyyppiisiin mahdollisuuksiin» (mts. 62).

Uudistetussa suomalaisessa tutkimusmenetelmässä on »runoilija» tullut »alkumuodon» tilalle, mutta keskiaikainen »dominikaanirunoilija» on pelkkä fraasi, sisällyksetön kielikuva, joka ei voi järkyt-

tää Mikael Agricolan asemaa suomalaisen kirjallisuuden isänä.

»Silta ja kirkko»-legendarunon taustasta tutkielmassa on varsin vähän tietoja. Martti Haavio on otaksunut sen pohjana olleen tuntemattoman apokryfisen kertomuksen Vapahtajan pakomatkasta, ja Matti Kuusi viittaa monissa maissa tunnettuihin kertomuksiin vainotusta, pakenevasta Jeesuksesta, jota eläimet ja kasvit yrittävät suojella. Mutta mitään nimenomaista »Silta ja kirkko»-runon lähtökohdaksi soveltuvaa proosa- tai runolegendaa ei toistaiseksi ole esitetty. Taustalähtöinen tutkimus on sen vuoksi kesken, ja sitä olisi pyrittävä jatkamaan, vaikka toiveet uusista tiedoista olisivat vähäiset. Inkeriläisen runon konstruoituja alkumuotoja tai »-ytimiä» sen paremmin kuin »hypoteesipäätelmiksi» sanottuja otaksuja ei taustalähtöisessä tutkimuksessa tietenkään voida ottaa huomioon.

Kokonaisuutena Matti Kuusen otaksu- ma keskiaikaisesta runoilijamunkista ja hänen vaelluksistaan ei todellakaan kuulu tieteen tosi—epätosi-problematiikan piiriin, koska se ei ole lainkaan runouden tutkimusta vaan taidetta. Ei sitä voida verifioida eikä falsifioida sen paremmin kuin esim. Kiven »Seitsemää veljestä», ja sen syntyvaiheet ovat yksityiskohtaisesti selvitettävissä. Lukijan oma asia on, pitääkö hän sitä »totena» samalla tavoin kuin ehkä »Seitsemää veljestä». Se on uskon, ei tieteen, asia. Kuusen otaksu- ma on loisteliaa kuvitelmaa, joka soveltuisi hyvin esim. historiallisen romaanin lähtökohdaksi.

Kansainvälisen tausta-aineiston löytymisen kannalta tutkimustilanne on eri kansanrunojen osalta hyvin vaihteleva. Aina ei ole niinkään selviä viitteitä runon kuulumisesta tietynlaisen taustan yhteyteen kuin »Silta ja kirkko»-runon liittymisestä legendoihin. Toisinaan taas taustaineistoa voi löytyä runsaastikin. Esimerkkinä siitä voidaan mainita Lauri Laihon (myöh. Simonsuuri) erinomainen tutkimus »Älä tule, pakkanen, tupahan»-runosta ja kaskusta (»Komm nicht, Frost, in die Stube», *Studia Fennica IV*, Helsinki 1940, s. 49—198). Aiheena on uskon vaimo,

joka käännäyttää luokseen saapuvan rakastajan pois kehtolauluun punomallaan viestillä aviomiehen yllättävästä kotonaolosta. Tämä eri maissa laajalti tunnettu motiivi tavataan myös G. Boccaccion »Dekameronessa» (seitsemännen päivän ensimmäinen novelli).

Lauri Laiho on tutkimuksessaan käsitellyt 150 muistiinpanoa ja esittänyt niiden taustaksi 71 tekstiä eri puolilta Eurooppaa. Hän on laatinut myös folkloristiikassa siihen aikaan obligatoriset alku- ja normaali- muodot. Tässäkin edullisessa tutkimustilanteessa runon ja kaskun taustan valaaminen jää puutteelliseksi. Ei ole mitään tietoa siitä, kuka tai ketkä joskus ovat kuullemalleen tekstille antaneet suomenkielisen hahmon, millä tavoin alkuaan kuulemaansa käsittelee ja millä tavoin se myöhemmin on muuttunut. Tällaisiin kysymyksiin ei milloinkaan ole saatavissa vastausta. Silti kansainvälisen taustan kartoittaminen on runouden tutkimuksen merkittävä saavutus, ja kartoitusta voidaan täydentää, niin kuin tekijä itse on olettanutkin. Kartoitus tekee mahdolliseksi osoittaa lukuisten aiheiden ja jopa tyyli- piirteidenkin ulkomaisia lähtökoh- tia. Se osoittaa — monien muiden tutkimusten ohella — myös sen, että ulkomaiset vaikutussuhteet ovat kaukaisina entsaikoinakin olleet moninaiset, vaikka niistä usein ei ole säilynyt tietoja.

Vaikutussuhteiden selvittäminen on asian luonteen mukaisesti taustalähtöistä tutkimusta. Tekstilähtöinen tutkimus valaisee puolestaan tarkasteltavien runotekstien tyyliominaisuuksia. Jos tältä pohjalta pyritään tekemään »hypoteesipäätelmiä» otaksutuista varhemmista teksteistä, joudutaan auttamattomasti kehäpäätelmiin.

Varhempia runotekstejä edeltävä, silmäkantamattomaan muinaisuuteen ulottuva aika jää runoudentutkimuksen ulkopuolelle. Me suomalaiset pohjolan asukkaat olemme nuori sivistyskansaa, sillä kaukaisessa etelässä viljeltiin runoutta jo parin vuosituhannen aikana ennen Mikael Agricolaa. Tämä tosio ei ole kumottavissa. Runoa ei ole ilman tekstiä, ja Kuusen kolmen vuosikymmenen aikana hartaasti

Keskustelua

tavoittelemat suuret muinaissuomalaiset runoilijat ovat vain haavekuvitelmia, joilla ei ole paikkaa suomalaisen kirjallisuuden historiassa.

Runoudentutkimuksen lähtökohtana ei voi olla usko muinaiseepokseen tai yksityiseen muinaiseen runoon — nehän ovat aina subjektiivisia kuvitelmia. Muinainen runouden tyhjiö on pyritty täyttämään moninaisilla spekulatioilla, kuvitelmilla, otaksumilla, »hypoteesipäätelmillä» ja sanataiteella. Tutkijat ja tutkija-runoilijat ovat luoneet perin paljon »alkumuodoiksi» ym. luonnehdittuja myöhäisiä runoja, jollaisia he ovat lujasti uskoneet muinaisainakoina laulettun. Sanataidettahan nekin ovat, mutta eivät muinaista vaan tutkijain luomaa.

Jokainen proosa- ja runoteksti, artefakti, jossa on esteettisiä arvoja, on sanataideteos ja sellaisena sekä teksti- että taustalähtöisen tutkimuksen luonnollinen kohde. Peri-

aatteessa nämä tekstit varhemmista muistiinpanoista tämänpäiväisiin saakka rinnastuvat toisiinsa, joskin tutkimusmenetelmät tapausten mukaan jonkin verran vaihtelevat. Periaatteellista eroa ei aiheudu myöskään paikallisesta sijainnista. Karjalaiset, inkeriläiset, savolaiset, hämäläiset, varsinaissuomalaiset ja pohjalaiset tekstit ovat yhtä arvokkaita runouden tutkimuksen kohteita. Folkloristien vähättelyistä huolimatta tämä kansan sanataide on erittäin monipuolinen ja rikas ilmiö, jonka vaikutus suomalaiseen kulttuuriin, erityisesti taiteeseen, on ollut syvälinen ja pitkäaikainen. Ja Euroopan eri kansojen kansanrunoudessa sillä on kauan ollut oma arvoasemansa.

Keskeisiltä osiltaan suomalainen kansanrunous on runoutta, sanataidetta. Ja runoudesta myös Kalevala on syntynyt ja se on runoutta.

VÄINÖ KAUKONEN